

О. Л. Кобилянський, доцент кафедри криміналістичної техніки Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ України, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ У РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Розглянуто правові аспекти використання цифрових зображень при проведенні слідчих дій та судових експертиз. Обґрунтовано доцільність і необхідність використання сучасних комп'ютерних технологій у практиці розкриття й розслідування злочинів.

Рассмотрены правовые аспекты использования цифровых изображений при проведении следственных действий и судебных экспертиз. Обоснованы целесообразность и необходимость использования современных компьютерных технологий в практике раскрытия и расследования преступлений.

Криміналістична фотографія сприяє успішному розслідуванню злочинів, починаючи з огляду місця події при виявленні ознак злочину й закінчуючи направленням справи в суд для її розгляду.

У наш час традиційно використовувані на практиці засоби криміналістичної фотографії не можуть повною мірою задовольнити вимоги сучасного техніко-криміналістичного забезпечення розкриття й розслідування злочинів. Тому будь-які можливості удосконалювання технічного оснащення органів внутрішніх справ засобами фіксації та дослідження криміналістичних об'єктів, що дають змогу істотно прискорити й спростити технологію виготовлення фотографічних знімків при збереженні їх статусу – джерел судових доказів – викликають до себе цілком закономірний інтерес. Перш за все йдеться про використання в розкритті та розслідуванні злочинів нових інформаційних (комп'ютерних) технологій, що ґрунтуються на сучасних досягненнях науки й техніки¹.

Зараз практично реалізовано новий напрям використання комп'ютерної техніки з реєстрації й цифрового оброблення візуальної інформації. Поява

¹ Див.: Аналогова і електронна фотографія: історіографія, характеристика, порівняльний аналіз, сфери застосування в юриспруденції: навч. посіб. / [П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, А. І. Терешкевич]; за ред. П. Д. Біленчука. — К.: КИЙ, 2009. — 40 с. — (Серія: Електронна фотографія); Бирюков В. В. Научные и практические основы использования компьютерных технологий для фиксации криминалистически значимой информации: монография / В. В. Бирюков. — Луганск: РИО ЛАВД, 2002. — 262 с.

цифрових фото-, відеокамер з напівпровідниковими світлосприймаючими пристроями значно розширила можливості оперативної та дослідницької криміналістичної фотографії. З їх допомогою стало можливим перетворювати зображення об'єктів в інформацію, зручну для комп'ютерного оброблення, одержувати копії об'єктів на дисках, компакт-дисках, жорстких дисках, папері й ін. Сучасні засоби друку дозволяють одержувати зображення з належним передаванням півтонів і з високою роздільною здатністю¹.

Фотографічні методи дослідження й фіксації є інструментом спеціаліста-криміналіста, експерта, за допомогою якого вони можуть одержувати нові фактичні дані з метою найбільш повного та швидкого розкриття злочину, викриття злочинця й захисту невинуватого.

Останніми роками в кримінальному судочинстві все частіше з'являються ілюстрації, виготовлені засобами цифрової фотографії. Їх використання не суперечить нормам кримінально-процесуального закону. Так, відповідно до ч. 4 ст. 85 КПК України до протоколу можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису, кінозйомок, відеозапису, плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст. Виходячи з положень цієї норми, зазначимо, що закон не встановлює обмежень стосовно використання технології традиційної або цифрової фотографії. З точки зору кримінально-процесуального закону не важливий принцип і технологія формування фотографічного зображення. Вирішальним є одержання якісних даних, що відповідають вимогам належності, допустимості й достовірності.

При проведенні експертних досліджень закон не регламентує допустимість конкретних науково-технічних засобів і методів. Експерт може застосовувати будь-які, науково обгрунтовані й апробовані на практиці методи та засоби, що забезпечують достовірність одержуваних результатів. Наукова обгрунтованість методів і засобів одержання й оброблення зображень, що ґрунтуються на комп'ютерних технологіях, не викликає сумнівів. Вони розроблені згідно з сучасними науковими досягненнями, ґрунтуються на математичних операціях з інформацією, апробовані на практиці, характеризуються точністю, відтворюваністю результатів і доповнюють відомі методи й засоби традиційного фотографічного процесу. Загальновизнана наукова спроможність комп'ютерних методів і засобів зйомки й оброблення цифрових зображень зумовлює допустимість їх використання в кримінальному процесі.

¹ Див.: *Дмитриев Е. Н.* Применение метода цифровой фотографии для фиксации объектов криминалистических экспертиз : учеб. пособ. / Е. Н. Дмитриев, П. Ю. Иванов. — М.: ЭКЦ МВД России, 1997. — 104 с.; *Булгаков В. Г.* Компьютерные технологии в криминалистической фотографии : учеб. пособ. / В. Г. Булгаков, С. М. Колотушкин. — Волгоград: ВЮИ МВД России, 2000. — 116 с.; *Сафонов А. А.* Компьютерные технологии в криминалистической фотографии : теоретические и прикладные вопросы : учеб. пособ. / А. А. Сафонов, С. М. Колотушкин, А. В. Кочубей. — Волгоград : ВА МВД России, 2005. — 140 с.

Однією з основних передумов допустимості використання технічних засобів у кримінальному процесі є їх наукова спроможність. Матеріали, одержані в результаті застосування методів, що не відповідають сучасним науковим уявленням, як докази недопустимі. У цьому зв'язку слід зазначити, що засоби й методи цифрової фотографії та цифрового оброблення зображень розроблено відповідно до сучасних наукових досягнень. Методика одержання цифрових зображень перевірена експериментами, практикою й досягла рівня розвинутої технології, що дало можливість розпочати масове виробництво цифрової фотографічної техніки. Те саме стосується й цифрового оброблення зображень.

Застосування цифрової фотографії та цифрового оброблення зображень згідно з розробленими рекомендаціями гарантує достовірність відображення матеріальних об'єктів і забезпечує об'єктивну можливість перевірки й оцінювання одержаних результатів. Якщо враховувати, що цифрові зображення можуть бути одержані з високим ступенем надійності та зручності, у короткі строки, з необмеженим часом збереження без втрати якості, то використання засобів цифрової фотографії й цифрового оброблення зображень у кримінальному процесі необхідно визнати не тільки допустимим, а й бажаним.

Зважаючи на класифікаційний поділ фотознімків за наявними в них джерелами доказів на самостійні (фотознімки – речові докази, документи) і похідні (додатки до протоколів слідчих дій, висновків експерта), можна відзначити таку особливість. У цифровій технології фактично відсутня стадія одержання негатива – зображення зберігається в цифровій формі. У зв'язку з цим цифрові зображення як носії доказової інформації можуть залучатися в кримінальний процес у двох видах:

- видрукуюваними на папері (плівці);
- зафіксованими в прихованому (цифровому) вигляді на магнітному або подібному йому носіїві (жорсткому диску, дискеті, компакт-диску).

Застосування обчислювальної техніки не виключає можливості приєднання до кримінальних справ графічних файлів із зображеннями, виявленими на персональних комп'ютерах при огляді місця події. Відсутні технічні проблеми у використанні цифрової фотографії й при проведенні слідчих дій. З метою забезпечення гарантій достовірності зафіксованої інформації можна рекомендувати приєднувати до протоколів слідчих дій і висновків експерта не тільки фотознімки, а й вихідні зображення на носіях інформації. Через це виникає правове питання про межі спеціальних знань і суб'єктів використання цифрової фотографії в практиці розслідування кримінальних справ. Тут йдеться про окремий аспект більш загальної проблеми допустимості використання обчислювальної техніки в кримінальному процесі.

Правові аспекти застосування математичних методів і електронно-обчислювальних машин неодноразово досліджувалися в криміналістичній літературі. Нині допустимість використання електронно-обчислювальних машин у криміналістиці не заперечується. Триває поглиблений аналіз аспектів автоматизації: математичного, технологічного та інформаційного. Так, від-

значається, що в автоматизації криміналістичних експертиз на перший план виходять технологічні аспекти. Технологія вирішення багатьох експертних завдань значно змінюється. Великого значення набуває не тільки математичне вирішення завдання, а й технічне оформлення результатів дослідження. Все це повною мірою стосується цифрової фотографії та цифрового оброблення зображень, що надає експерту якісно нові засоби й методи вирішення дослідницьких завдань і візуалізації результатів. Крім того, не слід забувати про процесуальні гарантії перевірки достовірності проведених досліджень.

Підготовка текстів висновків експерта за допомогою комп'ютерних текстових редакторів стає звичайною експертною практикою. Використання комп'ютерних технологій істотно полегшує процес оформлення результатів дослідження. З'явилася можливість розташовувати ілюстрації безпосередньо в текстах вихідних документів. Зображення стають органічною частиною висновку експерта, що є додатковою гарантією від підмінювання речових доказів або фальсифікації висновків.

При використанні цифрового оброблення зображення в експертній практиці виникає проблема, пов'язана з визначенням коректності нових засобів і методів. Від цього залежить об'єктивність висновків експерта. Кожний експерт повинен бути упевнений у достовірності використаних процедур оброблення. Якщо при обробленні використовуються неприпустимі процедури (наприклад, деякі фільтри з графічних редакторів), інформація, що має для розслідування важливе значення, може бути втрачена або викривлена. До подібних фільтрів належать такі:

- що припускають непропорційну деформацію зображення або окремих його частин;

- що викривляють колірний баланс, якщо це не передбачається завданням дослідження;

- для стилізації та художнього оформлення.

Тому обережність при роботі з програмними засобами має велике значення й полягає в тому, що застосування перетворень, які можуть істотно змінити інформацію, неприпустимо.

У кримінальному процесі дуже важливо довести зв'язок одержаного після оброблення зображення із первісним зображенням (джерелом доказів). Одночасно може виникнути питання про те, як було одержано результат, чи немає в зображенні електронної ретуші або фотомонтажу. Пропонується використовувати автоматичні засоби складання протоколу оброблення, а в разі їх відсутності протокол має складатися вручну. Експерт фіксує всі процедури оброблення, при цьому повинні зберігатися порядок проведення оброблення та параметри кожної з процедур. Зокрема, повинні бути відображені такі моменти:

- опис пристрою введення зображення (вид, найменування, модель, фірма-виробник, короткі технічні характеристики);

- умови й спосіб аналого-цифрового перетворення (фотозйомка, сканування плівки тощо, освітлення та світлофільтри);

- назва й версія драйверів пристроїв введення та виведення;
- вид, найменування й версія програмного забезпечення;
- назви процедур оброблення, їх параметри.

Для кримінального процесу важливий особливий порядок використання зображень. Зображення при їх одержанні й обробленні зберігаються окремо, у різних файлах. Одержані в результаті аналого-цифрового перетворення зображення повинні зберігатися у файлі, який захищається від запису. Усі подальші зміни, включаючи цифрове оброблення зображення, можуть бути збережені в інших файлах. Це необхідно робити після закінчення кожного етапу оброблення. У суді це допомагає проілюструвати хід дослідження, слугує гарантією відсутності фальсифікації, є зручним для контролю за помилками.

Цифрові зображення можуть зберігатися на різних носіях. При використанні оптичних носіїв типу CD-ROM зображення, записані на них, уже не можуть бути змінені. Після заповнення диск вилучається з пристрою запису та йому надається ресстраційний номер. У файлі із зображенням у вигляді службової інформації можуть також зберігатися параметри зображення, умови зйомки й оброблення. Зображення завжди може бути скопійовано з диска в комп'ютер для оброблення або одержання жорсткої копії.

Отже, впровадження в практику боротьби зі злочинністю комп'ютерних засобів фіксації та дослідження різних об'єктів є одним із заходів удосконалення цієї діяльності. Однак для її успішної реалізації необхідно вирішити низку процесуальних і організаційних питань їх застосування в кримінальному судочинстві. Це у свою чергу дозволить одержувати високоякісну інформацію в процесі фіксації й дослідження об'єктів при проведенні слідчих дій і судових експертиз, виключати сумніви в їх достовірності, що виникають на досудовому слідстві та при судовому розгляді кримінальних справ, ефективно вирішувати завдання, які стоять перед експертно-криміналістичними підрозділами органів внутрішніх справ на сучасному рівні розвитку науки й техніки.

В. О. Яремчук, аспірант кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

Розглянуто форми та функції, які виконує спеціаліст під час проведення слідчих дій, можливість спеціаліста здійснювати діяльність, не враховуючи вказівок слідчого, і доцільність слідчого самостійно застосовувати спеціальні знання, не звертаючись за допомогою до спеціаліста.